

Péntek Imre

Viaszrózsák egy szerelemre (József Attila és Szántó Judit emlékének)

„A két Bánat-vers a költő énje tükröződésében eggyé olvad: „Futtam, mint a szarvasok...”, „...Farkas leszek, takaros...”, „...Egy pillanatra se martak ki csak / az az elvaduló csahos rám támadt...”, „...ordas tár-sam mind habos...”. De ez már arra tartozik, aki majd egyszer a megírandó...dráma keretében József Attilát megszemélyesíti”. Vértés György: József Attila és az illegális kommunista párt, 1964

Színmű két felvonásban

Személyek:

József Attila (26 éves)

Szántó Judit (28 éves)

Németh Andor író, kritikus (42)

Fejtő Ferenc író, kritikus (27)

Andai, titkos mozgalmi küldönc; Feri pincér (ugyanaz a személy)

Játszódik Budapesten, a harmincas években.

I. felvonás

Székely Bertalan utcai bérelt lakás.

Andai: Nézze, József elvtárs. Alapvetően elégedettek vagyunk magával, szóval odafönt.. is...Valóban, a munkások felvilágosítása nem közömbös... Az előadásai jók, kedvelik, ahogy maga beszél... Mert fontos a közvetlen, emberi hang. És az elméleti felkészültség, tisztaság. A jelentések..., jelzések, amik eljutnak hozzánk, a vélemények egyértelműen jók. De az illegalitásnak megvannak a maga szigorú szabályai... Nekünk vigyáznunk kell a kapcsolatainkra. A lebukásra. Nem szabad kockáztatnunk. Az a sok kétes, polgári figura, akivel nap mint nap a kávéházban érintkezik... Hisz maga írta, a Lebukottak... vagy mi a címe... A következmények...

J. A.: A Lebukott...

Andai: Áh, persze... De maga mégis többes számban kezdi... „Megvallattak, hogy vérzett a hunsunk...”. Vagyis: minket. De a szolidaritást jól kifejezi... S a vége erőteljes, az a lehull a lakat. Meg a Szovjetunió éltetése. Mi ezt nem felejtjük el, számon tartjuk..., tartják, odafönt is... A kádereinket... Mert a „kizsákmányolás megbukik” – ahogy írta – arra mérget vehet... Jön az új világ. És a burzsoák megtapasztalhatják azt, hogy milyen a kizsákmányolás-mentes, kommunista társadalmi rend... A példa ott van. Nem is olyan messze innen. S ettől rettegnek... Na, de ezt maga is tudja... Én csak arra kérem, legyen óvatosabb. Ne adja ki magát mindenkinek, válogassa meg jobban a barátait. Judit vigyáz magára, nagyon helyesen. És Csillag elvtárs is mindenben segítségére lesz. Tudja, akinek a múltkor a vasas munkásotthonban bemutattam...

J. A.: Igen, emlékszem, Judit is említette, hogy ő az összekötő. Akkor az előadás rendben? A vasasoknak és a bőripariaknak, a gödi strandon. Vasárnap tisztól. A fő téma a külpolitika, a fasiszta veszély. A Szovjetunió szerepe. S utána kultúrműsor, szavalatok, én is elmondok néhány versemet.

Andai: Csak vigyázzon! A Szovjetunió szerepéről csak annyit, amennyit elbír a környezet. Ha meggyőződtek arról, nincsenek spiclik a közelben. Az egészséges bizalmatlanság. Ami nélkül nem élhetjük túl

ezeket a nehéz idöket. Érti, ugye..., József elvtárs?! Az ügy érdekében óvatosnak kell lennünk. Ezt el is várják. S még valami: majd elfelejtetem. Itt van egy levél. Ezért jelentkezni fog egy elvtárs. A neve nem fontos. A jelszó: Zebulon. Nem írhatja le, ez világos.

J. A.: A memóriámra nem panaszkodhatom. Kívülről tudom szinte minden versemet. S különben is: „Burzsibörbe kösd be Marxot...” A vázlataimon sem igazodik el rajtam kívül senki... Hiába böngésznek a kopók...

Andai: Helyes, azt hiszem, értjük egymást. Hát akkor., ahogy megbeszéltük. Menjen ki, nézzen körül, tiszta-e a levegő?

J. A.: (Kimegy és visszajön) Minden rendben, Andai elvtárs. Tiszta a levegő.

Andai: (Távozik, az ajtóból) Vigyázzunk egymásra, ez a lényeg. Magára szükségünk van. Szüksége van a mozgalomnak. Vizontlátásra.

J. A.: (Egyedül marad) Igen, azt hiszem, nincs más út. Legalábbis most. A tanítás, a felvilágosítás. Ha már nem lehettem tanár – Horger úr jóvoltából –, most mégis taníthatok. De még nekem is tanulnom kell. Bár tudnék többet olvasni. Ezt nem vallhatom be. Keveset tudok, kevés szellemi táplálékot vettem magamhoz, nem szedtem össze magamat eléggé ahhoz sem, hogy fölemeljem azt, amit föl szeretnék mutatni. A marxi-lenini gondolatokat úgy kell előadnom, hogy a legegyszerűbb hallgató is megértse. És a verseimben világossá kell tennem az új tanítást. Megmutatom ezeknek a moszkvai szarjankóknak, mit jelent a költészet. Mi az, hogy szocialista költészet. Ezeknek fogalmuk sincs arról, miként kell megírni egy verset. A szent Szántó Gyuszi! A sarló-kalapácsos kultúrctsinovnyik, szenvedő proletár, krími nyaralással. „Hát innen jövünk mi, / villogó szemű, büszke Jázmin utca... Játéktalanul és éhesen, / de csillagok sugarával ékesen – / Jázmin utca! – a jövő pörölye / a te kezében lendül... Jázmin utca, amint a jövő pörölyét emeli... Nevelés. A költői kép logikájának, a névvarázsnak a megcsúfolása. Tapsikolnak a jázminok... Talán ez elmegy... Vagy itt ez a Lenin. Fülhasogató. „Minket levertek. / Fehértisztek kötöttek karóra. / És ahogy megírtad: / akasztófák nőttek osztályöntudatlanságunk felett... Minket levertek, mint vak a poharat... A múltkor hallottam az Ilkoviciban. Ez jó. „...De egyszer volt már Diktatúra itt.” Diktatúra – nagy betűvel. Adynak képzelet magát? „... Nem lehet nem gondolni arra, / hogy nálunk már állt a Kommün.” Állt, mint Katiban a gyerek. S ezt még lehet fokozni: „Te vagy gyűlöletünk vörös zászlajában. / Te vagy az éhezők elszánásában”. Akkor fog igazán szeretni, ha nyilvánvaló lesz, ki nagyobb, híresebb. Akkor lesz igazán enyém, s nem egy hideg mozgalmi márványszoborral hálok együtt. Fel fog izzani ez a szobor, esküszöm. Persze, hazajön, és azzal kezdi, hogy fáradt... Hogy bedóra dolgozik. Baszni is fáradt. Azt már nem teszi hozzá, hogy ő tart el engem. De tudom, így gondolja. Némán tesz szemrehányást. Némán teszi elém az ételt, a tiszta inget, gatyát. És amikor nem látom, beles a kis retiküljébe, hogy a daliás, nagy faszú férje fényképét nézegesse. Lehet, hogy így élvez el. Én meg hiába kúrom hátulról, előlről. Csak technikai koituszra alkalmas. A moszkvai Gáborkájára gondol, a bőrkabátos, magas homlokú szépfiúra, amikor döfködöm. Hogy az mennyivel jobban csinálta, nyalta, falta, pörgette a farkán. Én meg elveszek benne. Én úgyis elveszek... Hát akkor jöjjön a gáz.

Sz. J.: (Bejön) Szervusz, Attila. Hogy vagy, mint telt a napod?

J. A.: Szervusz, fiam. Olyan jól aludtam, amikor Andai fölvert. Mindent megbeszéltünk, vasárnap a gödi strandon a vasasok és bőripariak várnak. Remélem, lesz valami finomság, valami meglepetés. Emlékszel, amikor Újpesten tartottam előadást a dialektikáról a koporsóüzemben – a legjobb helyszíni illusztráció a megszüntetve megőrzésre – és a lelkesedés csak rövid ideig tartott. Kis idő múlva itt-ott horkolást hallottam. Átvillant az agyamon: Attila, ezek egész nap dolgoznak, fáradtak. A leninizmus és marxizmus tudomány. Elmélet. Ezt így továbbadni kéthetenként vagy havonta egyszer kevés és nem megemészthető. És akkor, ami a világon probléma volt, mindet bedobtam a tömegbe. Rendes, hétköznapi szavakkal szembeállítottam a két osztályt, a burzsoáziát és a proletáriátust, és megszünt a horkolás. Elmondtam mindent, ami kis hazánkban a tőkés termelés és az osztályharc terén történik. Példákat soroltam, párhuzamokat vontam a hazai és távoli események között. Úgy éreztem, megértettek. A kérdéseikből. Vagy egy óráig kérdeztetek, ott a forgács és a koporsók között. És nem szüntek a kérdések. És válaszolnom kellett. Egyszer csak nyílik az ajtó és egy kis öreg proletár néni nagy lábasban gőzölgő grízes

tésztát hozott be. Este nyolckor. Mikor már mindenkinek kopogott a szeme. Persze, tányér nem volt. Nagy tenyerekbe, papírra szedték a tésztát. És szinte faltam, én, aki világ életemben utáltam a grízes tésztát. Erről jut eszembe, holnap főzzél nekem, Judit. Annyira megkívántam. Ugye, főzöl, fiacskám? (Judit hoz bújlik)

Sz. J.: Főzök, ha lesz miből. A Weltner tata a Népszavánál adott pénzt? Tudod, engem elküldött, hogy nem ad 12 pengőt a versedért. S te a lelkemre kötöted, ennyiért ott ne hagyjam. Hiába 8 szakaszos. Még ki is nevetett, hogy neki mindegy, hogy 2 vagy 20 szakaszos, másnak adunk 8 pengőt, Attilának 12-t. Mire jutottál vele?

J. A.: Nyugodjál meg, visszamentem. És dühösen kérdőre vontam őket. 12 pengő, két szakaszért? Ezt mondtátok a feleségemnek? Hát jó, akkor – itt van. És letéptem két szakaszt belőle, ide a 12 pengőt. És még téptem belőle, ezért is. Nevettek, bosszankodtak, aztán megszavaztak 30 pengőt. A Weltner tata kacsintott, amikor ott hagytam őket...

Sz. J.: Hát ez valóban meglepetés.

J. A.: S van még egy. A múlt este, a Jolánéknál Laci virággal tért haza, s te hazafelé szemrehányást tetél, hogy én soha nem hozok neked semmit. A főúrnak is elmondtam, a Japánban, ajánljon valamit, valami figyelmességet – tudod, a Feri pincér, aki már annyiszor hitelezett –, s ő említette, hogy a Falk Miksa utcában van egy virágüzlet... Az anyósáé... Ott vegyek, olyat, ami megmarad... Ami tartós... Így is történt. (A szekrény mögül elővesz egy nagy rózsacsokrot) Na, mit szólsz hozzá? (Juditnak adja)

Sz. J.: Úristen, mi ez? Majd' letöri a kezem.

J. A.: Ezek a halhatatlanság rózsái, viaszból.

(Nevetnek)

Sz. J.: Akkor ez egy remek nap. Milyen nehezek. (Előkeres egy vázát. Beleteszi a rózsákat.) Szépek és gazdagok vagyunk, fizetünk lakbért, villanyszámlát. A háziúr már alig bír magával. Boldoggá tesszük a burzsuj lelkét...

J. A.: Elvileg igen. A pénzt csak jövő héten adják oda.

Sz. J.: Ne búsulj, öregem... Erre már tudok kölcsönkérni. A Slezsák néni ad egy tízest, akkor már meg vagyunk mentve. A boltosunk pedig újra fölírja hozomra, amit kell...

J. A.: Moszkvából nem küldenek csomagot? Állítólag nagy ott a jólét.

Sz. J.: Ne kötözködj már... Előbb kapunk Baumgarten-díjat Babitstól, mind a ketten, mint onnan akármit. Hisz' olvashattad, nagy a szegénység, jegyrendszer van. De az IGE sem volt valami gavallér a múltkor. Harminc pengővel szűrték ki a szemed, amikor Nagy Lajos 60-at kapott. Pedig neked ugyanúgy van feleséged, mint neki. Inkább azt mondd, mi van a kötettel? Vádat emelnek? Nem értem, hogy a barátaid most nem segítenek... Vagy megvárják, míg börtönbe csuknak?

J. A.: Beszéltem Hatványval, megnyugtató. Az ügyvédünk is nagyon karakánul lépett fel. Azt mondta, nem fognak vizsgálatot elrendelni ebben az ügyben. Legalábbis, ellenem nem. Beérik a kihallgatással. A kihallgatás csak formáság volt. Megkérdezték, elismerem-e, hogy én írtam a Szocialisták és a Vastag Margotról című verseket. Mondtam, hogy igen. Akik bevitték, naiv, jó szándékú balekok. Kísértek egy csomó szobán át. Végre eljutottunk az intellektuális csoporthoz. Végre megtudtam, mi a vád. Osztály elleni izgatás és szemérem elleni vétség. De a Lebukott is érdekelte őket. Ezt is rám akarták bizonyítani. Kulcsárnál tartottak házkutatást, s ott került elő. Egy gépirat. Én diktáltam neki gépbe. A nagy Schweinitzer, a főkopó előtt feküdt a corpus delicti. Képzelheted..., te, te zöld lény.

Sz. J.: És?

J. A.: Teljesen meglepett az öreg. Igen udvariasan hozzám fordult: egy ilyen tehetséges ember, mint én, írhat-e rossz verseket? Mondom, ki van zárva. Akkor ezt hogy írta? Így akart kelepcébe csalni... Igen, én írtam, de igen különös körülmények között, az analízis alatt jutott eszembe, s gépbe diktáltam Kulcsárnak. Biztos olvastam valahol, s előbúvároltam a tudatalattimból. Forgalomba került? Mondom, tudtommal, nem. Ne nézzen engem ilyen ostobának... Legyintett. Csak azt nem értem, hogy aki olyan szép verseket tud írni, mint a Betlehemi királyok, hogy tudott az analízisben ilyen rossz versig eljutni? Nem olyan rossz az, próbáltam védeni. De aztán megértettem... Mert így folytatta: Szóval maga azt állítja, hogy

ez a vers az egyetlen példány és erről nem tud senki? Így van – válaszoltam. Akkor menjen szépen haza és olyanokat írjon, mint a Betlehemi királyok.

Sz. J.: Hát ez elég bizarrul hangzik...

J. A.: Pedig így igaz. Ahogy én látom, Lajosnak lehet komolyabb baja, a nyomdásznak. De őt kihúzza az ügyvéd. Még szerencse, hogy azt az 500 példányt meg tudta menteni. S akihez kellett, el is juttatta.

Sz. J.: Akkor most te vagy a lebukott...

J. A.: Szívesen bukom le veled... az ágyba...

Sz. J.: Arra még ráérünk...

J. A.: Arra mindig rá kell érnünk...

(A szín elsötétedik)

Színváltozás, ugyanaz a lakás.

Sz. J.: (rendezgeti a szétszórt papírokat, könyveket) Azt mondtad, nem lesz házkutatás. A kihallgatással vége...

J. A.: (az ágyban fekszik) Zöld lény. Hát nem nagyszerű? Idejön két ilyen derék ember és megkérdik, hiszek-e Istenben? Komolyan mondom, ha még egyszer találkozom Schweinitzerrel, – aki jó költőnek tart, hallod-e? –, megkérem, hogy egy teológust küldjön, akivel elvitázunk az angyalok neméről. Vagy a tiéd-ről...

Sz. J.: Marha! Nem adtam elég bizonyítékot neked? Sokkal nagyobb baj, hogy megint elkésem az üzemből... A bedó irgalmatlan... Kinek kell annyi esernyő, amennyit mi gyártunk?

J. A.: Ma ne menj be! Végy ki szabadnapot. Szabotálj, sztrájkolj, dönts a tőkét!

Sz. J.: Dönteném én, ha a háziúr nem fenyegetőzne... Erről jut eszembe, a Népszava mikor fizet? A kölcsönt meg kell adni. Előbb-utóbb.

J. A.: Az a baj, hogy a Népszavánál sem értenek meg. Bresztovszky kifejezetten utál. Engem is és azt is, amit írok. Hányszor megtörtént, hogy a kifizetett verseimet sem hozta le. Én meg lestem a lapot, mint egy zöldfülű. Hogy benne vagyok-e? Mert a Népszava olvasói még mindig azok, akiknek én írni szeretnék. A Weltner tata legalább elfogadja azt, amit másoktól hall: hogy a verseim jók. Megvan benne a segítőkészség. Igazi, régi vágású, maga magát kiművelt szocdem. Aki jól megél a mozgalomból. Tudálékos, kukacos, de valahogy érzem, hogy kedvel... Ismerte anyámat... Még dolgoztatott is vele... Talán sajnál... Tudom, a szíve mélyén a Tuba Karcsi versei tetszenek neki, egy cukrászsegéd azért mégis édesebben tud dalolni a proletár füleknek...

Sz. J.: Jaj, Attilácska! Milyen gonosz tudsz lenni. Az édesség fontos, te is azt írtad: „A szövőlány cukros ételekről álmodik...” S emlékszel, amikor 20 pengőért vettél cukrot, bonbont, csokoládét a Parisien Áruházban? S elosztogattuk az utcán. Jaj, de bolondok voltunk... Ha ma lenne 20 pengő, de boldog lennék... Istenem, mit szólnak, ha megint elkésem... Állandóan szekálnak: Az úrinőnek derogál időben beérkezni... S mi dolgozunk helyette...

J. A.: Figyelj csak, Judit! Az Ödön vesz egy panziót Balatonszárszón, az Etusnak, menjünk mi is velük... Ott majd dolgozunk, megleszünk... Olyan gondnokfélék lennénk. Megszökünk a nyomorúság elől...

Sz. J.: Ugyan, Attila, hogy bírál ki hosszabb időt a kávéház és a társaság nélkül... Ki lesz Nagy Lajos sakkpartnere? Kivel vitázol Szárszón, milyen színű – nem a Balaton – a tenger? És ki fogja megkérdezni Kaczér bácsi helyett, ugye, megint valami szép verset írt a mester... Megveszem... Németh Andor nem megy utánad, sem Déry, sem Danzinger, sem Fejtő...

J. A.: Mit akarsz Fejtővel? Én szégyellem a múltkori látogatását... Beléd akart kötni, csak azt nem tudom, miért... Mert az ő felesége más? Mert náluk nem zúg a varrógép a dolgozószobában? Nagyon röstellem a viselkedésemet, hogy vettem a lapot... Össze akar ugrasztani bennünket... El akar választani...

Sz. J.: Az a pofon, amit kaptam tőled, belül fáj... De az még jobban, amit a szerelmes verseidről mondt... Hogy nem tudsz szerelmes verseket írni, holott az a te műfajod... Mellettem és hozzám – nem. S hogy képes voltál ugrani, amikor azt a nőt felhozta a Balogh Vilma estélyén... Azt a puccos dámát. S verset kezdtél hozzá – a megalázásomra.

J. A.: „Tompok, kalapok, dobozok”. Látod, nem tudtam folytatni. Valami ördög szállt meg, az diktálta ezeket a szavakat...

Sz. J.: Viszont az intrikus elégedetten, vigyorogva távozott... Mikor látta, hogy sírva fakadok... „Hogy a Rózsi velem nem beszélne így...” Ha én egyszer elmondom Rózsának, amiket erről az impertinens alakról, a szeretőiről tudok..., szeretném hallani, mint beszél vele az a szegény asszony...

J. A.: De te nem mondd el... Nem teheted...

Sz. J.: Ezt nem felejttem el neki... Azért nem lehetsz nagy költő, mert a legszebb szerelmes verseket beléd fojtom... Ezt a pimaszságot, az én lakásomban, az én vendégemként... Azt hiszi, a Japánban van, ahol értékelik az efféle ugratást...

J. A.: Egyébként az igaz, hogy nem tudok hozzád szerelmes verset írni. Te erős vagy, vasárnap is dolgozol. Én meg gyenge, esendő. Felesleges. Néha elfog a kétségbeesés. Ki kér tőlem verset? Hiszen amit a tömegeknek szánok, alig néhány száz emberhez jut el. A munkásokhoz, az esti előadásokon, baloldali polgári barátaimhoz. S talán ők meg is értik, mi fáj nekem. A nagy lapok el vannak zárva előlem. Talán jobb lett volna Petőfi korában élni. Vándorlása közben nyitva állt előtte a parasztok portája, a fogadók, a csárdák. Ha elmondta a versét, a közönség szívesen fogadta. S jutott neki étel, ital, egy tömésnyi pipadohány, fekhely. Nekem sem kéne több.

Sz. J.: És velem mi lenne? Nekem nincs helyem a képben?

J. A.: Dehogynem. Te lennél a csábító fogadósné, aki megvetné a pihe-puha ágyat. Ahova fáradtan megtérnénk. Nem is tudod, milyen jó érzés, amikor mellettem vagy a társaságban és oldalra nézhetek, ahol ülsz, és érzem, hogy hozzám tartozol. Ilyenkor biztonságban vagyok, és a hiúságomat legyezi, hogy egy olyan asszony a társam, aki után sokan kinyújtanak a csápjait...

Sz. J.: Kora reggel ez egy szép vallomás... Remélem, rácáfolsz Fejtőre és vers is lesz belőle. De most mennem kell. Vigyázz magadra, melegítsd meg a krumplifőzeléket, ha megéhezel... És gondold rá valami finom feltétet... Este későn jövök, próba lesz a kórossal. Egy hét múlva föllépés. (E)

J. A.: (továbbra is az ágyban) Talán mégis jobb lesz, ha kitartunk egymás mellett. Nem vallom be, de az ő erejéből nekem is jut. Neki köszönhetem, hogy befogadott a mozgalmam. Csak javamra válik, ha kevesebb időt töltök a Japánban. A sakkozás Nagy Lajossal? „Eccer élünk, eccer élünk, egy parasztot lecerélünk...” Játszadózás, ostobaság, időpocsékolás. Még jobban el kell mélyülnöm a marxista irodalomban. Az Irodalom és szocializmussal azt hiszem sikerem volt a Jaures-körben. Judit büszke lehetett rám. A művészi állandó és művészi változó gondolatát még azok is értették, akik a művészetre vonatkozó sok szabályt rejtélyesnek tekintik. S talán Kassák is megérti, amit neki üzentem: a műalkotással szembeni értelmes követelmény nem az, hogy új legyen, hanem hogy valóságos világi (kozmosz) összefüggésekből, társadalmi ellenétekből alkotódjék. Aki a művészi állandót megtalálja, ihletett ember... Vajon én az vagyok? Én nem az vagyok, akinek látszom, én nem a verseim vagyok. Ezt képtelenek felfogni. Analízisre kellene járnom, hogy kiderítsem: ki vagyok én? De ehhez is pénz kell. A Hatvány pénze. A gazdagok pénze. Azt mondják, dolgozni kéne. Hatvány sem dolgozik. Illyés Gyula sem dolgozik. És mégis milyen jól van. Mindenki szereti. A fahangú verseit. Lehet, hogy nem Babits verseit kellett volna átírnom, hanem Illyését. Akkor nem lenne ilyen nagyra a tehetségével. Babits is megértette volna, mennyire középszerű, erőltetett, amit kicsihol az agyából. Kosztolányi sem szereti. De engem becsül. És Juditot is a szívükbe fogadták. (Csengetnek)

Andai lép be.

Andai: József elvtárs! Beteg talán? Mi ez a felfordulás?

J. A.: Házkutatás volt. A Schweinitzer emberei. De nem találtak semmit. A Lebukott szerzője után nyomoznak. Az egyik nyomozót ismertem, iskolatársam volt a Franzstadtban. Ő is felismert. Így aztán nem nagyon kutattak.

Andai: Látja, József elvtárs! Amint mondani szoktam: fő az óvatosság. Egy a baj magával: túlságosan ismerik. Verseit, cikkei jelennek meg. Az újságokban szerepel. Persze, ez másfelől nézve – jó. Hogy látják, hogy egy ilyen ismert ember ott van a mozgalomban. Példa. Hivatkozási alap. Bár ez az ügy, ez a kötet-ügy fejfájást okoz. Az ügyvédre ne legyen gondja, mi fizetjük. Azért nekünk is vannak támogatóink, van

még a kasszában annyi. Megvannak az összeköttetéseink, még a magyar királyi bíróságon is. Más a gond, kedves József elvtárs. Jelzéseket kaptunk az elvtársaktól, hogy az előadásiban itt-ott elhajló, revizionista nézetek bukkannak fel. Márpedig ez nem tolerálható. És az is vele jár, hogy ez terjed... Az antifasiszta küzdelemben nincs pardon. Értse meg, nem engedhetjük meg, hogy egyes elvtársak szellemileg elkalandozzanak, egyénieskedjenek. Miféle munkásegységről álmodozik? A szocdemekkel? Ezekkel a munkásáruállók? A faszizmus ellen? Antifasiszta munkásegység?! Honnan veszi ezeket? Antifasiszta népfront? Micsoda baromság! A pártfegyelem ellen uszít, aki ilyesmit hirdet. Engem is kompromittál, elvégre én bíztam magában. Nézze, ezen a téren nincs pardon. Az ilyen nézetek óriási kárt okozhatnak, nemcsak a mi szűkebb köreinkben, hanem az egész mozgalomban is. Azt javaslom, egyelőre függessze fel az előadásait, amíg a helyzet tisztázódik.

J. A.: Andai elvtárs! Számomra a mozgalom, a párt szent dolog. A pártfegyelem, rendben. De! Egyszerűen nem látom be, miért kellene a munkásoknak egymásnak esniük, mialatt a fasiszták röhögnek a markukba. Ezek a szörnyetegek bikacsökökkel verik majd a fejünkbe, hogy mi az előbbre való: a pártfegyelem vagy az összefogás. Engem igazán nem vádolhatnak, igyekeztem mindent megtenni. A Döntsd a tőkét remélem, nem kifogásolja senki. Mozgósító hatását. Moszkvába, a Sarló és Kalapácsnak is küldtem verseket... Hidas Antal öccsével küldtem el...

Andai: És kapott választ? Nézze, egy ilyen közlést ki kell érdemelni. Ez pedig iszonyú felelősséget ró a szerkesztőkre. Hogy kiket vállalunk, de akkor teljes mellszélességgel.

J. A.: Ha jól értettem, engem csak részben vállalnak? Mire céloz? Ne bosszantson fel. Mit kell még bizonyítanom? A könyvemet elkobozták, a detektívek úgy járnak hozzánk, mintha haza járnának, engem Schweinitzer lecsukással fenyeget... Akkor ezek a moszkvai eltartottak, ezek a tehetségtelen mozgalmi herék... Ezek mondják meg, hogy mit kell tennem 1931-ben, Budapesten?

Andai: Hagyjuk a személyeskedést. Vannak fenntartásaink, ha erre kíváncsi. Egy-két kritika eljutott hozzánk, hamarosan meg is jelenik, amely érzékelteti a problémákat. Maga okos ember. Gondolkodjon el rajtuk. Világossá teszik eltévelyedéseit a helyes pártvonalról.

J. A.: (maga elé morog) „Ne tékozzol bizalmadat...”

Andai: Mit mond?

J. A.: Csak idéztem valakit... Azt hiszem, jobb, ha távozik...

Andai: Magának meg kell értenie fellépésünk elvi indoklását...

J. A.: Azt hiszem, megértettem...

Színváltás, ugyanaz a szoba.

József Attila az asztalnál ül.

J. A.: Gyömrői, a hülye. Hiába mondom el neki. Impotens vagyok, kérem, gyógyítson meg. De nem a tudálékos szövegével. A testével. Nem érti, nem akarja érteni. Az egyesülésre hajtó ösztön szavát. De a pénzt elteszi. Zsebre vágja. Dögöljön meg. Impotens vagyok és infantil. Mit tud ez ellen tenni, hogy ne legyek? Miért fektet a díványra, és miért ül mögém? Hogy ne lássam? A duzzadó érzéki száját. Szájnyílását. Az ajkát. A szeméremajkát. Amelyet rám nyitogat. Így sohasem fogok meggyógyulni. Jól tudom, hogy ott van a hátam mögött, és ő is tudja, hogy nem kellemes egy állatnak sem, ha mögötte egy másik állat liheg... Ha velem együtt lihegne... Akkor, talán... Miért vállalom ezt a megalázó szituációt? Önként? Mert én vagyok a hülye. Attila, mondom magamnak, te vagy a hülye. Már mások is látják. A hátam mögött összenevetnek. A hülyén. A Fejtő röhög rajtam, mert nincs dolgozószobám. Németh Andor, mert átírtam a verseimet. A kávéházban idézgetik... a túlbuzgó Attilát. És röhögnek a hülyén... Mit akartam én a párttól, a nagy Szovjetuniótól? Felettes ént? Apát? Nézd, Attila, te tudod, hogy mindannyian szeretünk, de nehéz a mi mozgalmunkat úgy vezetni... Engem ne vezessen senki. Mindegyik butább, mint én. Állítsanak bármit, én megcáfolom. Az én csavaros eszemem nem fognak ki. Ha összefognak, akkor sem. (Előveszi a Sarló és Kalapács folyóiratot) Szegény Judit. Ezt dugdosta előlem. Ezért sírt, amikor nem tudtam, mi a baja... Mit szólnak ehhez az elvtársak? Megjött a moszkvai üzenet. A Szántó Guszitól. Visszavágó az elcsábított feleségért. A magyar proletárirodalom platformtervezete – a la Hidas Antal. A platformtervezet öntudatosai. Én nem Moszkvában, a proletárdiktatúra 14. évében szájalkok tehetségte-

lenül, hanem itt, az ellenforradalom 12. évében dolgozom. Nem én mondom, hogy eredményesen. Forradalmi verseimet nem a politbüro bennfentesei olvassák, hanem a munkások kezén forog sokszorosítva, s kórusok adják elő... Féllillegális találkozók. És többnyire jók, legalábbis nem tehetségtelenek, mint a plattformtervezetben idézett sorok, vers címén:

*„Kiutat kerestünk, kiút fele vágytunk,
s a „Viharmadarad” került a kezünkbe,
s az „Anyá” lapjai arcunk feltüzeltte.”*

No, majd szóba állok velük, ha a többes számú alanyhoz többes számú állítmányt tesznek. Ezeknek vagyok én fasiszta. „A fasizmus táborában keresi a kivezető utat.” A krími nyaralás azért jobb, mint a gödi strandon opósokkal verekedni. Suhintott a sarló, lesújtott a kalapács. Proletáirodalom – fogalmuk sincs, miről beszélnek... Proletárvers címén eddig magyarul csak szennyirodalom jelent meg. Hát jó, jöjjenek a Sarló és Kalapács dilettánsai, átengedem nekik a terepet. (Kezében összegyűri a folyóiratot)

Sz. J.: (belép) Látom rajtad, hogy olvastad...

J. A.: Szervusz, kicsim. Azt hiszem, ki kell cserélnem az olvasmányjegyzéket. A dialektikus materializmus helyett a pszichoanalízis szakirodalmát választom. Hidas és moszkvai elvtársai eldöntötték a kérdést.

Sz. J.: Mi a szándékod?

J. A.: Nem hagyom válasz nélkül, légy nyugodt...

Sz. J.: Attila, ehhez nekem semmi közöm. És borzasztóan sajnálom, teljesen kiborultam... Hidd el, sokan nem értik... Szolidárisak veled. Hogy jutott hozzád a lap?

J. A.: A Japánban, amikor kimentem a mosdóba, valaki az asztalomon felejtette... Vannak még jóakaróim... A moszkvai összeesküvés számai idáig elérnek...

Sz. J.: Képzeld, Attila! Lehet, hogy a Fejtő volt... Aki majd neked esik, hogy én hová csábítottalak, miféle társaságba... Ahol hátba támadnak, megaláznak... Én ezt nem bírom... Én leszek mindennek az oka... S titokban te is Gyula bosszújára gondolsz... Ne is tagadd... Istenem. (Sír)

J. A.: Jutkám, ne vádold magad. Nem, eszembe se jut téged bármi miatt okolni... Ha nem álltál volna mellettem, ki tudja, hol kötök ki... Hol kötöm fel magam... Hogy némi akasztófahumort vigyünk ebbe a szemét és zavaros ügybe. Mindenesetre én megírtam a válaszomat. És elküldtem Andainak, hogy juttassa el Moszkvába, a Sarló és Kalapács szerkesztőségébe.

Sz. J.: Hol van? Hadd olvassam...

J. A.: Tessék... Hadd teljék a keserű pohár...

Sz. J.: (olvassa) Ím, e tanulmány fekszik előttem. A proletárság irodalmának és íróinak történelmi helyzetét, szerepét és föladatát kívánja elméletileg megalapozni. Fölszólít minden proletárirót, hogy adja elő e tervezettel kapcsolatos véleményét. Kiállok hát, hiszen joggal állíthatom, hogy proletáriró vagyok, noha e plattformtervezet rövidesen fasisztának nevez... (elcsuklik a hangja) Attila, ezt nem küldhetted el... Ezt úgysem fogják közölni. S ezzel csak ártasz... Nekünk...

J. A.: Majd meglátjuk. Vannak más lapok is, ha a moszkvai elvtársak visszautasítják. Hál' Isten, idehaza még sajtószabadság van. S ha nem közlik, van még egy adum. Egy vers..., igaz, csak bökvers. (Gúnyosan kezdi mondani)

*Önfeledten dalolgatnak
a moszkvai csalogányok,
proletárt még elevenen
sajnos egyikük se látott...*

*Hivatali asztaluknál
folytatják az osztályharcot,
néhány pohár vodka után
győzve győz e sok akarnok.*

*Tisztas havi apanászuk
rubelben is sokra rüg,
így hát könnyen fasisztáznak
e költöként is kisfiúk...*

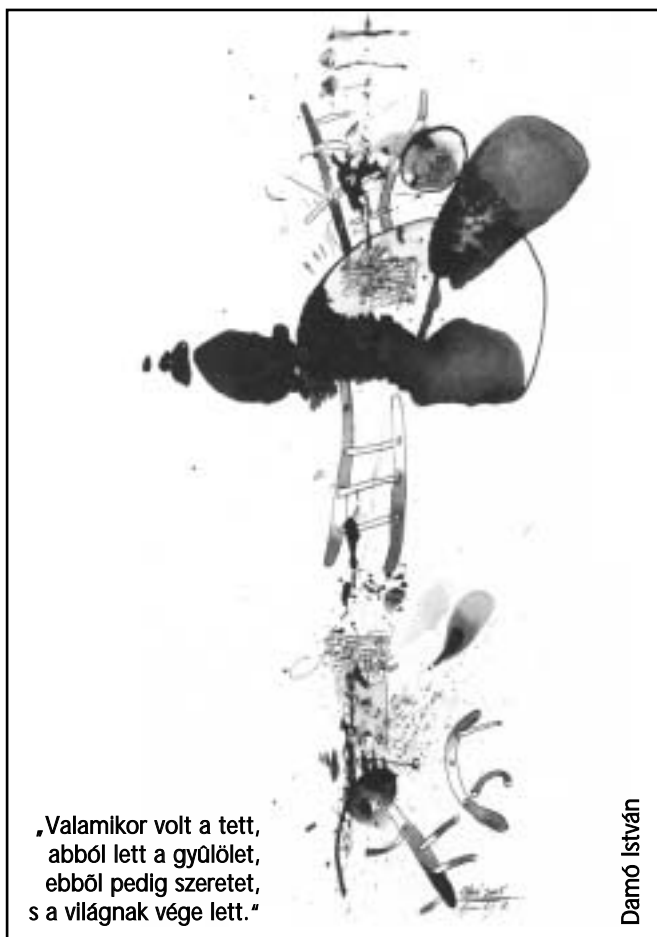
*A Hidasból nem lesz rudas,
az Illésből próféta...
Hiába is száll szekéren
szociális szószékra...*

*Aki ezt a zagyvaságot
plattformtervé habarta,
ki lehet más, mint a Sándor,
nem a nagy, csak a Barta.*

*Üresfejű társaságuk
folyton Marxról magyaráz,
hálójába fogja mindet
Emilkénk, a Madarász...*

*E moszkvai csalógányhad
hangicsálhat, bereked...
Nem verik fel énekükkel
a hazai berkeket.*

*Ám a krími tengerparton,
hova mind nyaralni jár –
egy nem lesz belőlük soha:
forradalmi viharmadár.*

**„Valamikor volt a tett,
abból lett a gyűlölet,
ebből pedig szeretet,
s a világnak vége lett.”**

Damó István

Szegények, mind szárnyaló viharmadárnak képzelik magukat. Gorkij után – szabadon... Szárnyaló vagy szarnyaló... Nekik mindegy.

Sz. J.: Attila, ez a vers nem kerülhet nyilvánosságra. És a vitacikked sem. Gondold meg, most valahova tartozol. Még ha meg is bántottak. Gondolod, hogy te vagy az egyetlen, akit súlyos sérelem ért? Hallottál a moszkvai perekről? Hogy emberek tűnnek el naponta? Hogy a belső osztályharc nem ismer irgalmat? Ez most élethalálharc, aki ebben megtántorodik, vagy lepaktál az ellenséggel, az áruló. Ha akarja, ha nem. Nem akarom, hogy árulónak bélyegezzenek. Ha innen kitzítanak, hova állsz? Kik lesznek a barátaid, a társaid... Mindig rettegtél a magánytól. Ha ezt megléped, a legszörnyűbb magány vár rád. Oda már nem tartozol, innen meg kiséprűzöd magad. A senki földjére igyekszel... A biztos pusztulásba...

J. A.: Nézd, Jutka! Nem győztél meg. De a kedvedért, lásd, megteszem. (Összetépi a verset) Egy böksérsért nem kár... Sokkal többet jelentesz nekem, mint gondolnád... Igen, lehet, hogy ez nem szerelem, ez szövetség. Olyan összetartozás, ami ezer százból szövődik össze. Árvaságunkból, szegénységünk, kivetettségünk. S ahogy a mozgalomba belevetettük magunkat. S persze, a csalódás... A csalódások. Ha azok löknek el, akikben legjobban megbíztunk. Te ezt is megérted... Megérted és megvigasztalsz. A világ üres és félelmetes. Egymásba kell kapaszkodnunk. És néha persze kegyetlen vagyok, bántalak. De kívül veszekedjem, ha nem veled. Kinek hozzam el szenvedéseimet, ha nem neked? Ha bántanak, én is visszabántok. Ha jót tesznek velem, azt is viszonzom. Ilyen egyszerű az egész. Én a szenvedők között érzem otthon magam. És te is közéjük tartozol. Köztük őszinte vagyok, megnyilhatok. Nem úgy, mint az analízisen, ahol csak ocsmányságok fordulnak ki belőlem. Amíg beléd, beléjük kapaszkodhatom, van biz-

tos talaj a lábam alatt. Ha elfordulok tőlük, magamba hullok, feneketlen kútba. A kút mélye a halál. Vigyázz rám, mert akkor magadra is vigyázol. Egyszer majd lesz rendes lakásunk, bútorunk, s ahogy az anyám, sűrögve, énekelve jársz-kelsz a szobában, a konyhában... Ahogy egy fiatalasszonyhoz illik... Én megjövök a munkából, fáradtan, kimerülten. És az öledbe hajtom a fejem... Valahogy így... És megint kigyerek leszek, aki odabújik a mamájához... (odabújik Judithhoz, aki a Nincsen kenyér, nincsen só című dalt dúdolja)

A szín elsötétül.

II. felvonás

Székely Bertalan utcai lakás, szombat délelőtt.

Judit pakol a szobában.

J. A.: (belép) Szervusz, Juditom! Végre itthon... Mi újság?

Sz. J.: Én kérdezem – mi újság? A többiek már rég hazajöttek, mi tartott ennyi ideig Lillafüreden? Nem értesítettél, hogy ennyi ideig maradsz. Egyáltalán, hol húztad meg magad? Az IGE rendezvénye megszakadt szegény Pakots halála miatt... A levelezőlapodat megkaptam. Rajta az egy szó: Szervusz. Az az egy szó nem sokat árult el... Nem voltál valami közlékeny...

J. A.: Nem egyedül maradtam, velem volt Fejtő és Németh Andor. Hát igen, nem a legjobban kezdődött, engem Berda Jóskával tettek egy szobába, aki egyfolytában a csopaki rizlingről tartott előadást, megfelelő illusztrációkkal. Felhozott vagy öt butéliát, évjáratot, palackozást – és mondta, mondta, mi a különbség köztük... S engem is kapacitált..., hogy igyak vele... Képzelted, hogy zavart... Ezért kénytelen voltam elvegyülni a társaságban...

Sz. J.: Igen...? Valami nő társaságában...

J. A.: Jaj, Juditka! Ne légy már olyan féltékeny! Az igaz, hogy találkoztam Kárpáti Auréllal és ismerőseivel, megbeszéltünk néhány dolgot... Tudod, egy kritikussal jóban kell lenni... Megígérte, hogy ír a Külvárosi éjéről... A Pesti Napló azért még mindig számít... Voltak ott még, Nagy Lajos, Németh Andor... Szóval a szokásos...

Sz. J.: És még mi számít? Ha felbukkan egy csinos nő a társaságban? Akkor te ráveted magad, udvarolni kezdesz neki, hátha megjön az ihlet... Tisztán esztétikai szempontból. Mert én már nem számítok... Én csak kiszolgálak, mint egy cseléd, törődök veled, főzök, mosok rád, hogy a tiszta, szépen kiöltözött Attilácska megtetsszen valami buta polgári tyúknak... Hogy mégis a Fejtőnek legyen igaza...

J. A.: Eltúlzod ezt a dolgot... Egyébként az IGE rendezte a számlát, néhányan még maradtunk. Szép a táj, a tó, körülötte a hegyek, a vízesés, kiváló az ellátás... Miért ne maradtam volna... Még dolgozni is tudtam... De nem ez a fontos drága gyermek, az, hogy itthon vagyok, veled vagyok... Ölelj már meg, ne légy ilyen zord... Te, te zöld lény... (Judit hajlik az ölelésre, összeölelkeznek)

J. A.: Elég piszkos volt a vonat, a korom a réseken is átjött, hiába húztuk le az ablakot, közben majd megfulladtunk a hőségtől... Megfürdök, készíts ki fehérneműt, váltást sem vittem eleget... Na, ez jól fog esni... (Levetkőzik, a zakóját a szék karfájára teszi. Bemegy a fürdőszobába, hallani, hogy énekel tusolás közben.)

Sz. J.: (Megigazítja a zakót, a belső zsebéből kiesik egy papírlap. Felveszi, látja, egy vers... Olvasni kezdi az Ódát. Egyre elkeseredettebben, vérlázítóbban hangzik a szöveg. Aztán magába roskadva leül. Kezében a papírlap. Suttog.) A világ legszebb szerelmes verse...

J. A.: (Kijön a fürdőből, egy szál gatyában, nyakában törülköző) Egészen más, lallala, hallá válok hajnalra... Várnak a Japánban, sietnem kell...

Sz. J.: Nem hallá válsz, szörnyeteggé. Már azzá is váltál. (sír)

J. A.: (hidegen) Szóval megtaláltad... Remélem, világos, nem hozzád írtam...

Sz. J.: Szerelmi óda, ez igen. Egy egész óda, hogy óda ne rohanjak. Csak azt nem értem, hogy akkor

mit keresel itt? Miért kínzol? Értelek, nem kell többet mondanod. Már nem szeretsz, nem engem szeretsz. Megértettem. Nem baj, elmész, elköltöazol rajongásod tárgyához... Ő talán nagyobb megértéssel lesz irántad. Mert én már nem bírom tovább. Még szerencse, hogy nem házasodtunk össze, ahogy kérted... Mennyivel egyszerűbb az elválás...

J. A.: Tévedsz, kicsim. Nem megyek el. A Japánba megyek. És visszajövök ide. Sőt, itt maradok kizavarhatatlanul, és végig kell szenvedned, hogy én más szeretek. A világ legszebb nője... És a vers is a világ legszebb szerelmes verse. Most pedig agyó, vár a Nagy Lajos, a sakkparti nem késhet... „Eccer élünk, eccer élünk, egy parasztot lecerélünk...” (Kimegy)

Sz. J.: Engem te nem fogsz lecerélni... Költőcske... Attilácska... Nem vagyok én sem paraszt, sem piszkos gatyá... Erre a csereberére akár fogadhat is a Japánban, de nem fogsz nyerni.... Le fog konyulni... a bajuszkád... (Előveszi a kínines zacskót, kiönti egy pohárba, vizet ereszt rá, és felhajtja.)

Évike, kislányom, megbocsátdod... Látod, milyen anyád van. Szörnyű ez az egész. Elhagytalak, eldobtalak, most az életet is eldobom. Anyósom átkai megfogantak...

(Külső hangok)

Anyósa hangja: Hoztál pénzt, te kávéházi kurva... A lányodat ingyen tartjuk? Összeállítal egy ingyenélővel? Azt a pénzt, amit ráköltesz, a lányodra költenéd... Milyen anya az ilyen... Semmilyen... De elvetetem téled, megy a lelenybe... A kommunista apja jó messze, Moszkvában, ott sütteti a hasát a nappal... De a gyerekével az sem törődik... Hogyan fajzott el az én fiam... Szégyellek végigmenni a faluban. Hiába gyónok, áldozok, imádkozok... Krisztus, segíts! Tűnj el, te átkozott céda... Az Úr megbüntet, légy átkozott...

Andai elvtárs: Látja, Judit! Megmondtam magának. Már rég szakítania kellett volna... A Párt már elhatárolta magát ettől a zavaros fejű elhajlótól... Pákozdynak megmondtuk, hogy írjon egy valódi, marxista, elvi kritikát a Külvárosi éjéről... A Társadalmi Szemle a mi álláspontunkat tükrözi... „Kutyaként szimatol előre és mint a macska, fülel hátra”... Szép kis hasonlat az állatvilágból. Elvtársaink tehát nem a mozgalom, az állatvilág képviselői. Szakítson minél előbb... Magára szüksége van a mozgalomnak, a pártnak... Még hogy nem mond verset, mert József úr féltékeny a versmondására, nevetséges... De jobb, ha tudomásul veszi, József Attila versei nem hangozhatnak el az előadásokon, az esteken, sehol... Felejtse el ezt az embert... Mondd, mit érlel annak a sorsa... Az ő verseinek a sorsa az, amit Garai megírt... „egy osztályharcos pöcegödörben / megannyi versed elrohad.”

Fejtő hangja: Nem tudsz írni, Attila, amíg ez a nő melletted van. Te már rég nagy költő lehetnél, ha elszakadsz ettől a mozgalmi démontól... Mert ez nem nő, ez osztályharcos anyacárnő... Lehet ezt az erőszakos brosúra-lényt szeretni? Gondolom, még az ágyban is Marxot vagy Lenint idézi, amíg szeretkeztek... Hidd el, ez még mindig a Szántó Gyulát, alias Hidas Antalt szereti. Veled csak kényszerből fekszik le.. Nem csoda, ha impotens lettél... Egy márványszobrot nem tudsz kielégíteni... Fuss, menekülj tőle...

(Sz. J. lehanyatlik a díványra.)

(Néhány perc múlva József Attila akar bejönni az ajtón, de az zárva. Rázza a kilincset, be akarja törni az ajtót. Majd az üveget betörve, elfordítja a kulcsot. Judithoz rohan.)

J. A.: Úristen, Jutka, mit tettél? (Megnézi a poharat, beleszagol.) Kinin. Jutka, térj magadhoz. (Pofozza) Ne hagyd el magad. Hozok segítséget. (Kimegy telefonálni. Visszajön.) Ne halj meg, kedves! Nem hagyhatok itt. Bántottalak, én örült. Az a nő, azt sem tudom, hogy kicsoda. Tényleg, ott volt a társaságban. Kacérkodott velem. Majd amikor közeledni próbáltam hozzá, kinevetett. Provokált. Azt mondta, szeret. Úgy, mint egy gyereket. Erre felrohantam a szobánkba, és egy ültőmben megírtam. Mire visszatértem az asztalhoz és megmutattam neki, már nem érdekelt. Olyan idegen volt, mintha sohasem láttam volna. De a Mellékdal rólad szól. Kérlek, hidd el...

(Mentősziréna hangja, a színház elsötétül.)

Színváltás. Japán kávéház.

Fejtő és Németh Andor az asztalnál. (Jön a Feri pincér.)

Feri pincér: Máris hozom, Németh szerkesztő úrnak a szokásost, kis tejjel, Fejtő úrnak kapucínert.

Fejtő: Köszönjük, Ferikém. Látom, a társaság teljes létszámban együtt van.

Feri pincér: Csak a József szerkesztő úr hiányzik.

Németh Andor: Tudod, hogy nem szereti, ha így szólítják.

Feri pincér: Hát a József úr, az egy okos ember. Hallottam vitázni nem egyszer, azt' a végén mindig neki lett igaza...

Németh Andor: Ja, hát az Attila egy rémes krakéler... Beleköt az élő fába is. Állíts valamit, és én megcáfolum... Ez a hozzáállása.

Fejtő: No, mindjárt lesz rá egy élő példa. Mert ahogy látom, közeleg.

J. A.: (leül közénk, int) Feri úr, a szokásost. (Szemmel láthatóan le van törve.)

Németh A.: Szervusz, Attila. Kissé elgyötörtnek látszol. Történt valami?

J. A.: Hát, így is mondhatjuk.

Fejtő: Tehát történt. Jó vagy rossz?

J. A.: Ahogy vesszük... Találjátok ki!

Németh A.: Állj, állj, szóval akkor barkochba. Kéretik komolyan válaszolni. Attila, gilt?

J. A.: Gilt.

Fejtő: Ez a dolog ma történt?

J. A.: Igen.

Németh A.: Ma délelőtt?

J. A.: Igen.

Fejtő: Tegnap még nem gondoltad?

J. A.: Nem.

Németh A.: Á, így nem megyünk semmire. Szisztematikusan kell kérdezni. Szűkíteni a kört. Tehát: tárgy?

Fejtő: Jó, vedd át a stafétát.

J. A.: Igen.

Németh A.: Csak?

J. A.: Nem.

Németh A.: Fogalom is?

J. A.: Nem.

Németh A.: Aha, valami kombinált. Tárgy és személy együtt?

J. A.: Igen.

Németh A.: Képzelt személy?

J. A.: Nem.

Németh A.: Élő?

J. A.: Erre nem felelhetek.

Németh A.: Nem él? Meghalt?

J. A.: Erre sincs válasz.

Németh A.: Hogyan? Se él, se hal? Talán élőhalott?

Fejtő: Egyre érdekesebb.

J. A.: Nem.

Németh A.: Aha, tehát ebben a pillanatban nem tudod, hogy él-e az illető. Ez egy kis akadály... De nem torpanunk meg.

Fejtő: Fogadás nincs? Mi a tét?

Németh A.: Tehát ez a személy olyan ember, mint én vagy te?

J. A.: Igen.

Németh A.: Ismerjük?

J. A.: Igen.

Németh A.: Közelről?

J. A.: Igen.

Németh A.: A feleséged. Judit?

J. A.: Igen.

Fejtő: Mi van vele? Ne légy már ilyen fád. Történt valami? Baleset?

Németh A.: Ez a tárgy, amiről szó van, megtalálható otthon nálatok?

J. A.: Igen.

Németh A.: Összetört? Fejedhez repült? Kirepült az ablakon?

J. A.: Nem.

Fejtő: Andor. Én fogadok, nem jössz rá. Állod?

Németh A.: Igen. A tét egy üveg csopaki rizling. Olyan, amit Lillafüreden ittunk. Rendben?

Fejtő: Rendben.

Németh A.: Érzem, hogy jó nyomon járok. Ez a tárgy összefüggésben van a mostani lelkiállapotoddal?

J. A.: Igen.

Németh A.: Ez a tárgy nagy? Kicsi? A padlón van? A szekrényben? A feleségeden?

J. A.: Nem, nem, nem, nem.

Németh A.: Várjunk csak. Ha nem a feleségeden, a feleségedben van. Élelmiszer?

J. A.: Igen. Nem.

Németh A.: A gyomrában?

J. A.: Igen.

Fejtő: Vesztettem. Feri úr, hozza azt a csopakit.

Németh A.: Méreg.

J. A.: Igen. De nem igazán mérgező, bár a dózis meglehetősen nagy. Négy deka kinin. Alig tudta lenyelni. (Legyint) Remélem, már kimosták a gyomrát. És túl van a veszélyen. Estefelé benézek hozzá.

Fejtő: Kininbe még csak most fogunk, mi restek...

J. A.: Feri úr, te pedig ne légy veszteg...

Feri úr: (hozza a csopakit, leteszi, kibontja, tölt) Szerkesztő úr! Örülök, hogy látom. Remélem, ismét kifogott rajtuk...

J. A.: „Nincs a teremtésben vesztes, csak én”...

Németh A.: A kinintorna végére. Proszit. (koccintanak)

Színváltozás, Korong utcai lakás.

Sz. J.: (már ágyban, J. A. belép) Milyen volt a vacsora? Nem ettél semmit, amikor elmentél... Pedig a kedvencedet főztem, tejfölös makarónit... Persze, a Hatvanyék kaviárjával, szendvicseivel nem tudok versenyezni... Remélem, degeszre etted magadat...

J. A.: Judit. Nincs értelme...

Sz. J.: Minek?

J. A.: Nagyon gazdag akarok lenni.

Sz. J.: Megbántottak? Megsértettek? Beszélj!

J. A.: Nagyon gazdag akarok lenni.

Sz. J.: Értelek Attila, de ezt ne most, éjjel tizenegykor beszéljük meg. Holnap korán kell kelnem.

J. A.: Nem viccelek. Gazdag akarok lenni. Bármilyen áron. Betörök, rabolni fogok. Nem érdekel. Tudod, miért? Emlékszel, amikor a Mama eltörte rajtam a seprűt, miért kaptam a verést? Felelj!

Sz. J.: (mintha leckét mondana) Azért kaptad a verést, mert anyád munkából jöved téged káposztáért küldött, és te a boltból fonnyadtat, puhát hoztál. Annyit tudnod kellett volna, hogy puha káposzta már rohad, kidobhatod...

J. A.: Ezért kellett engem csépelni, verni... Jolán és Etus előtt. A szomszédok előtt. Egy védtelen gyereket. Gyűlöltem az anyámat. De most gyűlölöm igazán. Azért akarok gazdag lenni, mert akkor kime-

gyek a temetőbe, és a tíz körmömmel ásom ki a sírjából és szétverem a koponyáját... Mert szegénynek szült, a Gát utcai nyomorba. Erre nincs mentség.

Sz. J.: Szégyelld magad, Attila! Báró Hatvanyéktól jössz, a puccos fogadásról, ahol te vagy a díszproli, a csodabogár költő... Akit különcségből pátyolgatnak. Etetnek, itatnak, támogatnak... Ez nem normális. Szégyelld magad, a bejárónő erre az estére többet kap, mint a te anyád egy hónapi keresete. Amiből azt a három ronda kölykét eltartotta, akik közül a legrondább, a legundokabb te vagy. És most hagyj aludni.

J. A.: Jól van, kicsim. Én még olvasok.

J. A.: (monológja) Báró Hatvany, havonta ötven pengő. A Lajos, a Lala. A nagy Petőfi-kutató. Aki még filmszerepet is szerzett nekem, egy Budapesten forgatott francia filmben. Mert én tudok franciául. Még verselni is... „Sur les eaux fraîches, et immenses / Le continents nagent et silence”... Parapamm paramm papamm... Lehet, hogy filmsztár leszek, ha összejön a forgatás. De mint annyi más, ez is elmaradt. De én nem filmsztár akartam lenni. Költőasztár. Proletárköltőasztár. A szocialista égbolton. A nemzetközi mozgalom égboltján, ahol olyan csillagok ragyognak, mint Hidas Antal... A moszkvai csillag, sarlóval, kalapáccsal. De odasuhintottak... Rendesen. Tudjátok, mit, én már nem akarok költő sem lenni. Ha nem tartanak el, mert költő vagyok, akkor nem érdekel az egész. Igen, tartsanak el az írásaimért. Teszek én a hazánknak olyan szolgálatot, amiért ezt joggal elvárhatom. Ahogy Petőfi tette. Ő is az írásaiból akart megélni. És csodák csodája, meg is élt. Ellentétben velem. Az ő Szendrey Júliája nem éhezett, mint szegény Judit. Nem görnyedt naphosszat a varrógép mellett. Nem rohagált a Népszavához, Babitshoz, az IGEÉ-hez. De ő igen. Azt hiszi, nem tudom. Hogy bement könyörögni Babitshoz, kapjak Baumgarten-díjat. Az, hogy én vagyok a legjobb költő, és még díjat is kapjak? Ez már sok lenne... A díjból talán meg is híznék, szegény Juditnak nem kéne belém imádkozni az ételt... A dicsőségtől fel is puffadnék... Mint Berda Jóska... De akkora hólyag nem lennék, mint Illyés... Akit ideje lenne kipukkasztani... Mert száll, száll egyre száll... Mint a pillangó, egyenesen Babits asztalkájára... A Nyugat címlapjára... Onnan piszkálja, piszkálgatja verseimet... Bezzeg neki nem kell analízis... Ő maga a népi egészség. A juhászösök vére nem válik kávéházi vérré... De én beteg vagyok. Lehet, hogy apám vérbajos volt... Ez az én örökségem. Ezért vagyok impotens, ezért maszturbálok, mert a nővel nem tudok mit kezdeni... Nekem a neurózisom a luxusom... Ehhez ragaszkodom. Ezért fizetek Gyömrőinek. A forradalom csak társadalmi neurózis. Lehet, hogy az új korszaknak nem Marxra, egy új Freudra lenne szüksége. Aki kigyógyítaná az erőszakból az embereket... Engem már aligha gyógyít ki bárki... A halálöszön erősebb bennem, mint az életöszön. Őrült vagyok, beteg, teher... De elég is volt ebből...

(Kinyitja a gázcsapot.)

Sz. J.: (felébred) Mit csinálsz, Attila? Mi ez a bűz?

J. A.: Félsz, ugye? Pedig most meg fogsz halni.

Sz. J.: Tévedsz, nem fogok meghalni.

J. A.: Azt hiszed, megszökhetsz. Rád zárom az ajtót. A kulcs nálam.

Sz. J.: Dehogy, Attila. Van más megoldás. Egyszerűen elzárom a gázcsapot.

J. A.: Ha hagyom. De nem hagyom. Most erősebb vagyok nálad. Próbáld ki!

(Sz. J. felugrik, el akarja zárni a gázcsapot)

J. A.: (széttárja a karját) Kicsim, ez nem fog menni. Jobb, ha belenyugszol.

Sz. J.: Akkor kinyitom az ablakot.

J. A.: Nem engedlek az ablakhoz.

Sz. J.: Akkor a székkal betöröm.

J. A.: Sajnálod az ablakot, ki kell hívni az üvegest. Hiszen laktérre sincs, éppen üvegesre futná... Tudod, a koporsókon van egy kis ablak. Majd azon kitekintünk...

Sz. J.: Na, most már elég, Attila. Tudod, mennyi lesz a gázszámlánk?

J. A.: Az igaz, hogy sok lesz. Majd a Hatvany kifizeti... A magyar bárók és a magyar prolik összetartanak...

Sz. J.: Tudod mit, Attila? Igazad van, nem érdemes olyan emberrel élnem, aki orvul magával akar hurcolni a másvilágra. Mint valami túszt. Hát akkor inkább haljak meg, de most már én ragaszkodom ehhez a kilépőhöz... Ha akarnád, sem engedném elzárni a gázcsapot.

J. A.: Nem? Akkor azért is elzárom.

Sz. J.: Ne közelíts! Hagyj békén! Hagyj meghalni.

J. A.: (dulakodnak) Mindig te akarsz felülkerekedni. Ezért gyűlöllek...

Sz. J.: Amit elkezdted, vállalj.

J. A.: Hát jó, legyen meg a te akaratod... Így nekem is könnyebb.

Sz. J.: Na, ebből elég. Engedj oda, elzárom.

J. A.: Nem.

(Sz. J. nagy erővel pofon üti)

J. A.: (gyerekesen duzzogva) Milyen nagy volt. Igazán, Jutka, ez milyen nagy volt.

Sz. J.: Ha játszani akarsz, ne az életünkkel játssz. És ne ilyen felelőtlenül. Ha megbeszéljük, vége, a kisujjamat sem mozdítom az életemért. De mondd meg, mi van, mi működik benned, amit nem értek? Ami idáig juttatott. Hisz' vidáman mentél el, és most minden a feje tetejére állt...

J. A.: Igen, talán igazad van. De a Japánban megint azt mondták, marha vagyok, dilinyós, mert nem hagyom abba az analízist. Ha egyedül megyek, mindig jobban bántanak, mintha kettesben vagyok veled. Hatványék azzal bántanak, hogy segítenek. Megalázó. Ilyenkor hazajövök, és rajtad töltöm ki a haragom. Meg aztán kíváncsi voltam, milyen lesz ez másodszer. Előbb-utóbb úgyis meghalunk, az ember próbáljon utánanézni, milyen meglepetések érik ebben a helyzetben.

Sz. J.: Mára legyen elég a meglepetésekből. Gyere, bújj mellém, aludjunk.

J. A.: Mondom, mindig tiéd az utolsó szó.

A szín elsötétül.

Színváltás. Korong utcai lakás.

Látszik, hogy nem laknak benne. Kulcscsörgés, J. A. és Sz. J. belépnek.

J. A.: Azért még mindig olyan hely ez, ahol szívesen laknék... Látod, a kulcsokat sem tévesztettem el. (mutatja) Meg aztán voltak szép emlékeink is.

Sz. J.: A gázra gondolsz? (nevetnek)

J. A.: Maradt még a Babits-féle pénzből? Egyáltalán, hogyan jutottál be hozzá? Illyés nem állta el az utadat? Babits sohasem bocsátja meg azt a szörnyű irományt. Így fogunk meghalni, ezzel a bántással, sérelemmel... Pedig lehetett volna másképp is.

Sz. J.: Kimért volt, mint mindig, de láttam, hogy megrendült attól, amit elmondtam...

J. A.: 200 pengő fixszel, az ember könnyen viccel. A bőröndöt, amit akkor vettünk, odaadtam az Etusnak, költözött ő is... De a cipő megvan, a csináltatott cipő. (mutatja)

Sz. J.: Hogyan tovább, Attila? El kellene döntened. Egyébként nagyon szépek a Flórához írt verseid.

J. A.: Kezdjük újra, Judit. Flóra csak hiteget, Flóra elérhetetlen. S úgy hallottam, Illyéssel is volt valami kapcsolata. Nekem ez a hazám...

(színpadiasan széttárja a kezét)

Sz. J.: Ez egy kihűlt haza, amióta elköltöztem, én sem tettem be ide a lábamat. Te pedig le vagy láncolva „talpig nehéz hűségben”.

J. A.: Ez nem így volt. (A falon egy szögön kerek kézitükör függ, J.A. leveszi, és a szekrény tetejéről az Etus által készített kerámia férfifejet teszi a helyére.) Etus egyetlen jó munkája. Nekem nagyon kedves darab. (A tükröt visszateszi a fiókba.) Így, most otthon vagyok.

Sz. J.: Ez már csak kapaszkodás, önáltás. Hidd el, én sohasem felejttem el azt a hat évet... Amit együtt töltöttünk, jobban-rosszban. Azokhoz a szép versekhez, amik itt születtek, nekem is közöm van...

J. A.: Jutka! Ne beszélj így. Érzem a hangodon, hogy te még hozzám tartozol. Miért kényszerülünk olyan szerepet játszani, amilyent egyikünk sem akar... Ha a Mama élne, ti biztosan jól megértenétek egymást... Kérlek, ne mondd el senkinek, hogy elváltunk... Az emberek nem jók, szeretnek pletykálni, s olyasmit tételeznek fel rólunk, aminek az égvilágon semmi alapja sincs. De lassan hozzászoknak ahhoz, hogy külön vagyunk... És azért néha találkozunk...

Sz. J.: Látod, ennek semmi akadálya.

J. A.: Ezt a mai estét töltjük együtt. Legyen ez a búcsúestünk. Erről jut eszembe, írsz még meséket... Van egy témám. Eladom neked, hallgasd meg. Volt egyszer egy ember – figyelsz, Jutka? Ez az ember Istentől két ajándékot kapott. Bárkit bármikor meghalathat, de – ez az ötlet – ugyanakkor fel is támaszthatja. Volt valakije, akit nagyon szeretett, de múltak az évek, és a szerelem egyre gyengébb lánggal pislákol. Egy idő után közönnyé, majd utálattá, később gyűlöletté vált. És az emberünk szabadulni akart ebből a kapcsolatból. Küzdött magával, de aztán egyszer kimondta: haljon meg az egykori kedves. S akit szeretett, meghalt. Először nem érzett semmit, később azonban gyötörni kezdte a hiány. Ismét küszködött magával, de aztán nem bírta ellenállni: kimondta a bűvös szót, és a halott feltámadt. Aztán újból zavarni kezdte, s egy szempillantás alatt a halálba küldte kedvesét. És így ment ez hosszú ideig, nem tudta eldönteni, mi a helyesebb. Meghalatta, feltámasztotta. Egyre rövidebb időre. S érezte, közeledik az idő, amikor a halálból nincs feltámadás. Félni kezdett... Mert mégis rájött: nem tud nélküle élni. (gonoszkodó arccal néz Juditra) Megírod?

Sz. J.: Értelek, Attila. Nem mese ez, gyermek... Ha én fordítva meséltem volna, az neked volna nagyon rossz.

J. A.: Most megyek és elmondom az embereknek, hogy hat évig voltam halálosan szerelmes a saját feleségembe. Reménytelenül.

Sz. J.: Honnan jönnek ezek a gondolataid, Attila? Ez nagyon kegyetlenül hangzik.

J. A.: Egyet felelhetek neked. Igen, reménytelenül. Mert nem tudok szeretni. A Mama nem tanított meg. A gyerekek a mamájuktól tanulnak meg szeretni, s ez nálunk elmaradt. Néha az a kényszerképzetem, hogy ezt számon kérem tőle... Ezért gyűlölöm. Én egy érzelmi nyomorék vagyok... És neked sem sikerült meggyógyítanod...

Sz. J.: Talán Flórának...

J. A.: Nincs itt hideg? Be kéne gyújtani a kályhába, a fászládában van még néhány hasáb fa.

Sz. J.: De mivel gyújtjuk meg? Nincs gyújtós...

J. A.: A viaszrózsák! A viasz nagyon jól ég.

Sz. J.: A halhatatlanság rózsái. Hát akkor égjenek hamuvá, mint minden körülöttünk.

J. A.: (berakja a fát a kályhába, és meggyújtja a viaszrózsákat) Nagy, nagy tüzet kéne rakni, hogy megmelegednének az emberek...

Sz. J.: Bújj hozzám, amíg átmelegítenek a lángok...

J. A.: Hunyjuk be a szemünket, ez az utolsó bújócska...

Sz. J.: Önmagunk elől... A halál elől...

J. A.: Az élet elől...

(Vége)

„és testem végül megbetegedett
mert férfi vagyok és nem tudja senki,
még magam sem, hogy mennyit szenvedek.”

Kovács Péter